

Staeltje Natuur no.80

juni 2016

Inhoud

Tachtig Staeltjes - hoe nu verder?.....	3
In memoriam: Olga Helmich-de Roo	4
UITNODIGING STAELDUINDAG	5
Speuren naar sporen	6
Tentoonstelling over zeldzame huisdierrassen.....	12
Jagen.....	13
Kinderpagina.....	14
Piekerpagina	16
Hommels	17
Bezoekersaantallen	18
Paasspeurtocht 2016.....	20
Internationale excursie in het bos.....	20
Activiteiten 2016	21
Tentoonstellingen 2016 - 2017	21
Spreekwoorden en gezegden.....	22
Zorgen over de zeewering.....	23
Zijn bonte vliegenvangers agressief?	25
Zeldzame huisdieren, een selectie uit de rundveerassen	26
Zomaar wat foto's	28
Informatiepagina "VRIENDEN VAN HET STAELDUINSE BOS"	29
Poster Wisseltentoonstelling	31

Colofon

Aan dit nummer werkten mee:

Peter Adriaanse
Jan Dahmeijer
Tiny Dankier
Diek van Drongelen
Rita Hoogland
Els en Gerrit Keizer
Bep Mast
Irene Stokdijk
Anneke Storm
Henk Trompetter
Ada van der Wel
Toeleveringsbedrijf Vlaardingen

Redactie-adres

Gerrit en Els Keizer-Boogh
Riemptale 2 3155 ND Maasland
tel.: 010-5925298
e-mail: staelduinsebos@hotmail.com

Het volgende nummer verschijnt in januari 2017. Sluitingsdatum voor kopij is 15 november 2016.

Maakt u wat moois of iets leuks mee in de natuur in onze regio, deel het dan eens met ons. Wij nemen het graag op in dit blad.

Verdere informatie

www.hetstaelduinsebos.nl
www.facebook.com/hetstaelduinsebos

Wilt u het Staeltje Natuur digitaal ontvangen?

Laat het ons weten op e-mailadres : staelduinsebos@hotmail.com

Bij het onderwerp zet u: Staeltje digitaal. In het bericht lezen we graag uw naam, adres, telefoonnummer en als het even kan uw lidmaatschapsnummer.

Een voorwaarde is wel, dat uw e-mailadres niet verandert, of dat u een adreswijziging stuurt als dat wel zo is. We sturen u dan ook de Nieuwsbrief toe.

Voorbeelden ziet u op: www.hetstaelduinsebos.nl/vorigeStaeltjes.html

Als u alleen de Nieuwsbrief digitaal wilt ontvangen, laat dat ons dan ook via bovenstaand e-mail adres weten. Vermeld dan duidelijk "Nieuwsbrief" in de onderwerpregel.

Tachtig Staeltjes - hoe nu verder?

Als redactie van dit blad zijn we trots om het 80^e nummer te presenteren, het is wel weer een mijlpaal te noemen. Net als de 75^e, de 50^e, de 25^e, ook mijlpalen die we al hebben meegemaakt (of moet ik zeggen: mee (spatie) gemaakt ?)

Gelukkig hebben we alle nummers bewaard, dus ik kon terugvinden:

In nummer 19 (september 1985) kwam Gerrit Keizer voor het eerst in de redactie, die toen verder bestond uit Cock Beun, Jeanne Haaksman, Pauline Warnaar en eindredacteur Henk Steenkist.

Bij nummer 21 (oktober 1986) werd Gerrit de eindredacteur. De samenstelling van de redactie veranderde in de jaren, Okke Dorenbos en later Hans Bloem werkten een tijd mee. Tenslotte bleef alleen Gerrit over en ging ik meer meehelpen, zoals in nummer 49 (december 2000) te lezen is. Daarna is de redactiepagina tot nu toe niet meer gewijzigd, zelfde redacteurs, zelfde adres, zelfde telefoonnummer, zelfde e-mail.

Zo zijn er dus 60 afleveringen van Staeltje Natuur, die grotendeels of geheel hier in Maasland gemaakt zijn.

Hoe nu verder? Dat is nu de grote vraag. We hebben dringend behoefte aan nieuwe inspiratie, aan nieuw bloed in de redactie. We krijgen steeds minder kopij aangeleverd. Het valt ons samen steeds moeilijker om tijd vrij te maken om weer aan een nieuw nummer te beginnen.

Dus lieve leden, help ons het Staeltje te behouden. Daarom deze oproep:

Gezocht: redacteur(en) voor het Staeltje Natuur.

Werkzaamheden: voorlopig ondersteuning van huidige redactie. Dit omvat o.a.

- materiaal verzamelen, bewerken, eventueel zelf schrijven
- illustraties bij artikelen zoeken
- opmaak van het blad (nu in Word, we staan open voor andere suggesties)

Tijdsbesteding: nader te overleggen. In elk geval zijn er altijd 2 uitgaves per jaar, in januari en rond juni (i.v.m. jaarvergadering Staelduindag)

Mogelijkheid om door te groeien tot zelfstandig redacteurschap.

Aanmelden bij: Gerrit en Els Keizer
tel. 010-5925298 of per e-mail
staelduinsebos@hotmail.com

In memoriam: Olga Helmich-de Roo

Sinds het begin van dit jaar moeten de vrijwilligers van het Staelduinse Bos het stellen zonder Olga Helmich - de Roo, die op 8 januari 2016 op 67-jarige leeftijd is overleden.

In 1985 heeft de familie Helmich met hun toen nog jonge kinderen zich aangemeld bij de Vrienden van het Staelduinse Bos. Wandelen was Olga's grote liefhebberij, zowel in ons bos als in de bergen. Op de foto geniet zij zichtbaar van een uitzicht.

In 2008 begon Olga met haar vrijwilligerswerk in het Bos als wat toen nog werd genoemd baliemedewerker. Vervolgens heeft zij deze functie, nu bekend als gastvrouw, tot kort voor haar overlijden met veel enthousiasme samen met haar man Gerard maandelijks ingevuld. Ook bij de jaarlijkse Paasspeurtocht was zij altijd in touw en bij de publieks-excursies was Olga een vaste deelnemer.

Olga heeft in haar leven twee maal kanker overwonnen, maar haar lichaam bleek veel schade te hebben ondervonden van de behandelingen, ten gevolge waarvan zij uiteindelijk is overleden. Tijdens de avondwake en de uitvaartplechtigheid, beide indrukwekkende diensten, hebben veel mede-vrijwilligers van de Vrienden van het Staelduinse Bos afscheid van haar genomen.

Vanaf deze plaats wensen wij Gerard en de kinderen en kleinkinderen nogmaals heel veel sterkte met het verwerken van het verlies van Olga.

Anneke en Diek

UITNODIGING STAELDUINDAG

Het bestuur heeft het genoegen u uit te nodigen tot het bijwonen van de jaarvergadering.

Deze zal worden gehouden in d'Oude Koestal op

zaterdag 2 juli 2016

De aanvang van deze bijeenkomst is 14:00 uur.

A G E N D A

1. Opening door de voorzitter
2. Notulen jaarvergadering 11-07-2015
3. Ingekomen post
4. Jaarverslag penningmeester
5. Verslag kascontrolecommissie, benoeming nieuw lid
6. Jaarverslag secretaris
7. Rondvraag
8. Sluiting

Vanaf 13:30 uur is er gelegenheid om binnen te lopen en alvast een kijkje te nemen in het bezoekerscentrum.

De notulen van de jaarvergadering van 11-07-2015 zijn in het vorige Staeltje Natuur (no.79) gepubliceerd. Het financieel overzicht wordt op de vergadering uitgedeeld.

Om 15:00 uur sluiten we de vergadering af.

Hierna zal Frans Beekman een lezing houden met als titel:
De duinkust van het Westland (waaronder ook het Staelduin).

Daarna sluiten we het geheel af met een hapje en een drankje in of rond het centrum.

Uw Bestuur

Speuren naar sporen

Bij het woord “sporen” denken de meeste mensen aan pootafdrukken van dieren, maar er zijn tal van andere sporen, die de stille getuigen zijn van dierlijk leven. Pootafdrukken zijn alleen maar goed te zien in sneeuw, mul zand en modder. In een excursie, die ik over dit onderwerp gaf, troffen wij een groot aantal sporen aan. Ik had in mijn groep een paar zeer enthousiaste jongens, die mij zogenaamd moesten helpen met het opsporen. Dat was aan geen dovemansoren gezegd. Wat hebben zij genoten! Zij ontdekten meteen al een brandnetelstruik met aangevreten bladeren, het werk van rupsjes. Iedere vlinder heeft zijn eigen zogenaamde “waardplant”, waarop zij haar eitjes legt.

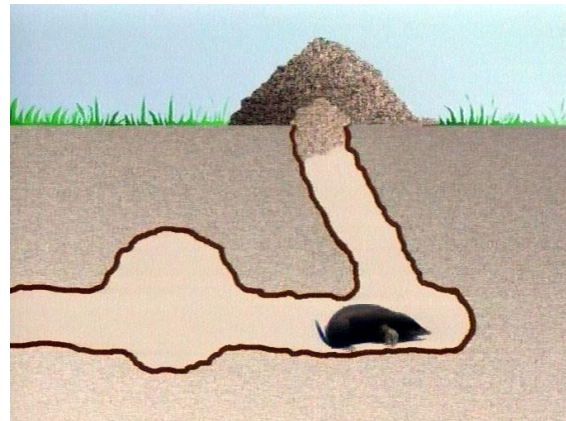

De dagpauwoog heeft de brandnetel als waardplant, nachtegalen zijn dol op de rupsjes van deze vlinder. Vandaar dat ze graag broeden op plekken, waar veel brandnetels groeien.

Het Jacobskruiskruid is de favoriet van de Jacobsvlinder, een nachtvlinder. De distelvlinder heeft zijn distels.

Als in het voorjaar de blaadjes verschijnen, komen ook de rupsjes en de vogeltjes tevoorschijn. Er is dan voedsel in overvloed voor de jonge vogeltjes.

Molshopen zijn ook “sporen”. Het grootste deel van zijn leven brengt de mol in zijn ondergrondse gangenstelsel door, zodat men hem maar zelden te zien krijgt. Hij komt aan de oppervlakte voor het verzamelen van nestmateriaal, zoals bladeren en droog gras. Bij het graven duwt de mol met één graafhand de grond tot een molshoop omhoog, terwijl hij zich met de andere voorpoot en met de achterpoten schrap zet tegen de gangwand.

Elke mol heeft zijn eigen gangenstelsel met tunnels met stevige wanden. Hij is zeer agressief en verjaagt alle indringers. Hij kan ook achterwaarts door zijn gangen lopen. Tastharen op de staart signaleren obstakels. Een mol is niet blind, maar zijn ogen zijn niet groter dan speldenknopjes. Hij vindt zijn weg hoofdzakelijk met de hulp van gevoelige snorharen en tastzenuwen op de slurfvormige neus. Regenwormen vormen zijn belangrijkste voedsel. Heeft hij er teveel, dan bewaart hij ze in een speciaal kamertje. Tuinders en boeren beschouwen hem als een schadelijk beest. Ze beschadigen nogal eens de wortels van planten, maar ze verorberen ook een groot aantal insecten, die anders de gewassen zouden aantasten.

De jongens ontdekten ook een paar nesten: een merelnest, mooi rond en een groot eksternest. Eksters maken altijd een dak boven hun hoofd. Het lijkt van buiten een rommelige bende, maar aan de binnenkant worden de takjes steeds kleiner en fijner en de kom zelf wordt afgewerkt met klei en modder.

We gaan verder met “spoorzoeken”. Natuurlijk zagen we veel konijnenkeuteltjes. Ieder dier heeft zijn eigen specifieke uitwerpselen. Plantenetters moeten veel eten om voldoende voedingsstoffen binnen te krijgen en hebben dus ook veel ontlasting. Dat is te zien als we de z.g. latrine ontdekken. Dat is de plek waar veel keuteltjes van konijnen bij elkaar liggen. Zo’n toilet wordt lang achter elkaar gebruikt en dusdanig bemest dat op deze plekken een afwijkende plantengroei ontstaat.

De konijnen maken hun holen niet ver van een weiland vandaan, waar ze gras eten. De jongen worden geboren in een speciaal hol de "wentel". Als de konijnenmoeder voedsel haalt, sluit ze het nest af. Je ziet in een bos vaak kleine paadjes, die naar een weiland lopen, de zogenaamde "wissels". De konijnen gebruiken die wissels, omdat ze anders bij regen nat zouden worden.

Roofvogels, reigers en aalscholvers hebben witte vloeibare ontlasting, die ze uitspuiten. Bomen, waarin zij nestelen zijn soms helemaal wit. In de aalscholverkolonies gaat dat soms ten koste van de nestbomen.

In het bos vonden we twee dode dieren: een kikkertje en een merel. Er loopt een sloot door het bos, vandaar de kikker. Kinderen vinden dode dieren altijd zielig, maar het hoort nu eenmaal bij het leven.

We kwamen bij het weiland. Er was geen dier te bekennen, maar aan het prikkeldraad bungelde een bosje haar, waarschijnlijk van de schapen, die daar vroeger liepen, maar het kunnen ook haren van vechtende mannetjeshazen zijn geweest. Die trekken soms elkaars borstharen uit in een gevecht om een wijfje.

Op een omgevallen dode iep vonden we sporen van de iepenspintkever. Deze kever neemt aan zijn pootjes een schimmel mee, die de dood van de iep veroorzaakt. In een andere dode boom, die nog overeind stond, ontdekten de jongens een mooi rond gat, de woning van een specht. Die zoekt het liefst dode bomen op, omdat ze daar gemakkelijk in kunnen hakken.

Er zijn in Nederland 5 soorten spechten: de groene specht, wiens lach je soms kunt horen, de grote en de kleine bonte specht, de zwarte specht met een rood kopje en de draaihals. Deze laatste dankt zijn naam aan het feit dat, als hij schrikt, hij zijn hals draait en kronkelt. Hij heeft een bruingrijze schutkleur, terwijl de andere spechten opzichtige kleuren hebben. Alle spechten vangen met snelle bewegingen van hun lange tong, insecten op boomschors of op de grond.

We vonden aangevreten dennenappels. Wie er van gegeten heeft, blijkt uit mijn volgende gedichtje:

*Hier ligt een dennenappeltje
Wie heeft er van gegeten?
Ik kan je dat vertellen als
Je het precies wilt weten.
Blijft van het dennenappeltje
Een klein soort borstel over
Dan is de grote bonte specht
De dennenappel rover
En vind je nu een appeltje
Dat helemaal haast kaal is
Dan weet je dat een muisje met
De restjes aan de haal is.
En is het dennenappeltje
Nog slechts een kale spriet
Dan zie je wat een eekhoorn van
Zijn maaltijd achterliet.*

In de winter zie je soms knaagsporen aan de bomen. Als dieren die bijvoorbeeld gras eten geen ander voedsel meer kunnen vinden, eten ze stukken schors.

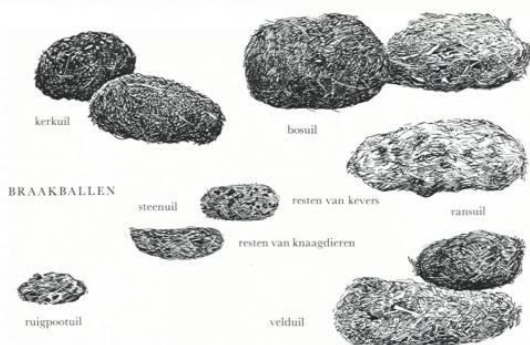

In de bossen, waarin wilde zwijnen leven, zie je vaak grijze plekken onderaan de bomen. De varkens, die een modderbad hebben genomen, schuren vaak met hun vacht langs de bomstammen. Hiermee markeren zij hun

territorium. Herten schuren hun gewei af tegen de bomen.

Op onze speurtocht zagen we enkele spinnenwebben. Het spinsel van de spin is zo licht in gewicht dat, als de spin een draad zou spannen om de aarde, die draad nog geen 25 gram zou wegen. Over de hele wereld komen 20.000 soorten spinnen voor, waarvan 500 soorten in Nederland. Bij het vangen van buit gaat de spin soms op de grond zitten, nadat hij het web gesponnen heeft. Beweegt het web, dan zit er iets eetbaars in en rent hij er met een vaartje op af.

Tot grote vreugde van de jongens vonden we een braakbal. Uilen en andere vogels, zoals meeuwen slokken hun prooi in één keer naar binnen en braken later de onverteerbare restjes weer uit: haren en botjes. Van de kerkuil is bekend, dat het vrouwtje haar eieren legt tussen de braakballen.

Toevallig zagen we later een oorworm op een takje. Ik heb later het volgende gedichtje geschreven:

De oorworm

*Een oorworm, het is al zo vaak gezegd
Komt echt niet in mensenoren terecht
Wat zouden ze daar ook moeten zoeken
Ze verbergen zich wél in donkere hoeken
Ze leven bij voorkeur in spleetjes en kiertjes
En eten, naast blaadjes ook graag dode diertjes
Ze hebben een tang aan hun achterlijfje
Krom bij de mannen, recht bij het wijfje
Bij onraad klappen ze open en dicht
Maar of dit wapen schade aanricht
Onder andere beestjes is nog de vraag
Waarop geen antwoord is tot op vandaag
De oorwormen zoeken in 't voorjaar een plekje
En vinden diep in de aarde hun stekje
In 't begin van het jaar legt het vrouwtje daar
eitjes
Dan zijn man en vrouw nog maar kort met hun
beidjes
In januari sterft namelijk het mannetje
't Gaat allemaal volgens een natuurlijk
plannetje.
In maart volgt het vrouwtje hem in de dood
Hoe worden nu al die kleintjes groot?
Hun moedertje hebben ze niet meer nodig
Haar zorgende liefde is overbodig
Want, weet je die kleintjes, nee 't is geen mop
Peuzelen samen hun moedertje op.*

Eén van de jongens vond het kapotte eitje van een merel, blauwgroen gespikkeld. Er zijn heel veel verschillen tussen vogeleieren. De wilde eend bijvoorbeeld legt lichtgroene eieren. De eieren van de roerdomp zijn olijfbruin. De boomklovereitjes zijn rood gespikkeld. De kleuren van het ei ontstaan reeds in de eileider. Ligt het ei stil tijdens de opbouw van de schaal, dan ontstaan er stippen. Beweegt het ei, dan ontstaan er strepen. De ene vogel legt dof eieren, de andere, zoals de specht glanzende. De eieren van de fazant, die op de grond broedt, hebben een schutkleur.

We vonden ook enkele veren, meestal van fazanten, maar ook een lichtblauw veertje van de Vlaamse gaai. Op een andere plek zagen we een heleboel veren bij elkaar liggen.

Een houtduif was geslagen door een buizerd of een sperwer. Veren hebben bij de mensen altijd een grote rol gespeeld. Ganzenveren werden gebruikt bij het schrijven. Donsveren werden in dekbedden gebruikt en de veren van de fuut kwamen op dameshoeden terecht. Bij primitieve volkeren werden veren bij rituele dansen gebruikt en pauwenveren prijkten vroeger op menige schoorsteenmantel. De vogels verzorgen hun veren goed. Ze worden dagelijks met zorg behandeld. De knobbelzwaan is daar heel lang mee bezig, want hij heeft zo'n 24000 veren.

In het Staelduinse Bos treffen we veel struiken aan, onder andere de kardinaalsmuts. Zijn vruchten zijn knalroze en lijken op de muts van een kardinaal. Binnen in de vrucht zit een klein oranje zaadje. De stippelmot gebruikt de kardinaalsmuts als kraamkamer. Ze bouwen een kunstig grijs spinsel in de struik, zodat de rupsjes meteen voedsel hebben. Met honderden zie je ze hangen. Ze eten zo veel dat de struik er tenslotte maar kaal uitziet. De kardinaalsmuts heeft echter groene takjes en met behulp van het zonlicht kan de struik weer nieuw voedsel aanmaken en zich in de oude glorie herstellen. Dat aanmaken van voedsel met zonlicht noemen we fotosynthese.

Op een pad zien we een aantal kleine zandhoopjes. Dat zijn de uitwerpselen van de grote regenworm. Een worm graaft door zijn puntige kop tussen bodemdeeltjes te duwen en vervolgens krachtige spieren langs zijn volle lengte samen te trekken, waardoor borstels op het lichaam grip krijgen op de gangwand en de worm voortduwen. Regenwormen bevorderen ook de humusvorming door rottende bladeren hun gangen in te trekken om deze daar rustig op te eten buiten het bereik van vijandelijke vogels. Naar schatting bevat 1 hectare grasland zo'n 8 miljoen regenwormen. Door het omhoogwerken van de aarde houden ze de grond luchtig. Charles Darwin schatte dat regenwormen per 1000 m² rond de 2,5 tot 4 ton aarde omhoog werken.

In het bos vinden we veel grote klissen. Ze hebben grote bladeren en lijken een beetje op rabarber. Hun zaden blijven met haakjes makkelijk aan vacht of kleding hangen. Op sommige van die bladeren zie je smalle witte strepen. Dat is het werk van de mineerder, een insect dat zijn voedsel zoekt tussen twee laagjes bladgroen. Hoe meer hij eet, hoe breder zijn graafgangen.

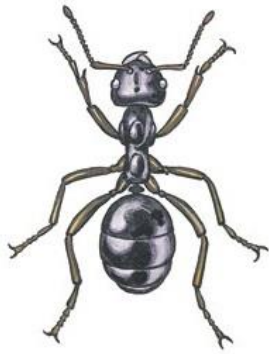
Op een eikenblad ontdekken we een klein rond appeltje, een gal genaamd. Er zijn vele soorten gallen. Ze worden veroorzaakt door schimmels of dieren. De meeste gallen zijn het werk van galmuggen, galmijten en bladluizen. Een wijfje legt haar eitjes aan de onderkant van een blad, waarbij ze een vloeistof inspuit, die het blad dwingt tot de vorming van een soort huisje voor haar jongen. Bij een oude gal is vaak het gaatje zichtbaar waardoor het volgroeide insect de gal heeft verlaten.

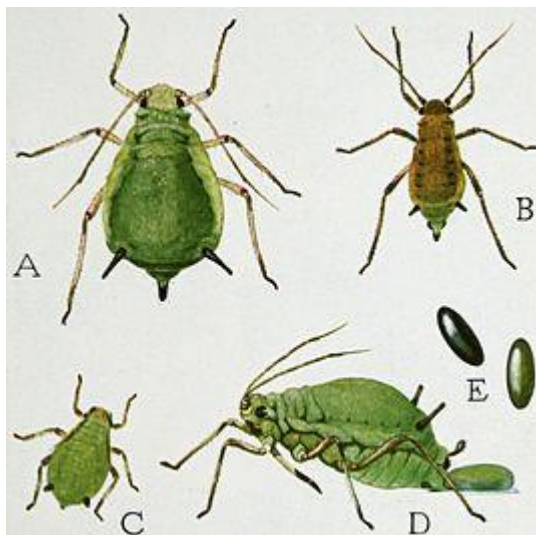
Verder speuren brengt ons naar de esdoorns, die in grote getale in het bos aanwezig zijn.

Af en toe worden jonge esdoorns verwijderd, anders zouden ze de overhand krijgen en de groei van andere bomen belemmeren. Op enkele esdoornbladeren zien we een witte uitslag. Dat is honingdauw, de afscheiding van bladluizen. Mieren zijn dol op deze zoeternij. De Romeinse natuurkenner Plinius beschreef dit als "zweet des hemels".

De verslaafdheid van mieren is zo groot dat ze vaak bladluizen als "melkvee" houden. Ze zetten dan gevangen bladluizen op bladeren en "melken" deze, door ze met hun voelsprietten te strelen. Sommige soorten mieren huisvesten bladluizen in speciale ruimten van hun nest. Daar leven de bladluizen op de wortels van planten, die door het nest heenlopen. Komt er een schimmel op de honingdauw, dan zie je zwarte plekken op de bladeren, het z.g. "roetdauw".

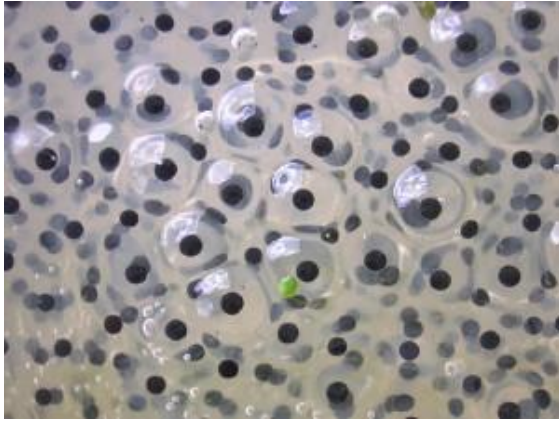
Op de grond zien de jongens een glinsterend spoor. Dat is slakkenslijm, daar heeft een slak gekropen. De trage voortbeweging van een slak is het gevolg van spiergolven van de voet,

die een spoor van slijm achterlaten bij het kruipen. Doordat slakken zo traag zijn, kunnen ze geen vlugge prooi bemachtigen. Hun dieet bestaat uit planten, dode wormen of rottend materiaal, zoals mossen en paddenstoelen. Slakken zijn tweeslachtig, man en vrouw tegelijk. Dat is voor deze trage dieren van groot belang, omdat de kans op het vinden van de juiste partner daardoor groter wordt. Slakken zijn gevoelig voor uitdroging. Daarom geven ze de voorkeur aan nachtelijk leven, omdat het dan altijd vochtiger is dan overdag. Bij warm weer trekken ze zich terug in hun huisje en sluiten de opening af. Ze overwinteren in spleten, onder houtstobben, onder stenen of verdroogde bladeren. Nu zien we ook vlak bij een stam een paar kapotte slakkenhuizen. De slak is er uit verdwenen. Merels en lijsters zijn dol op slakken. Ze slaan het huisje stuk op een steen, de "smidse" genaamd en peuzelen de inhoud op.

Soms zie je in het bos een heuveltje. Als je gaat kijken is dat een mierenhoop, de woning van duizenden mieren. Ga er maar niet op zitten, want dat zal je lang heugen. Woedende mieren storten zich op je, bijten je flink en spuiten hun zuur precies in het wondje. Daarna komen de werkmieren in touw. Ze verslepen onmiddellijk de kostbare eitjes. Als ze veilig zijn, komen de mieren zo snel mogelijk terug. Dan zie je ze sjouwen met naaldjes en takjes om hun woning weer op te bouwen. Ze worden door andere mieren beschermd. Deze mieren hebben grotere kaken en een bredere kop. Dit zijn de soldaten, die alles bewaken. Iedere vijand vallen ze aan.

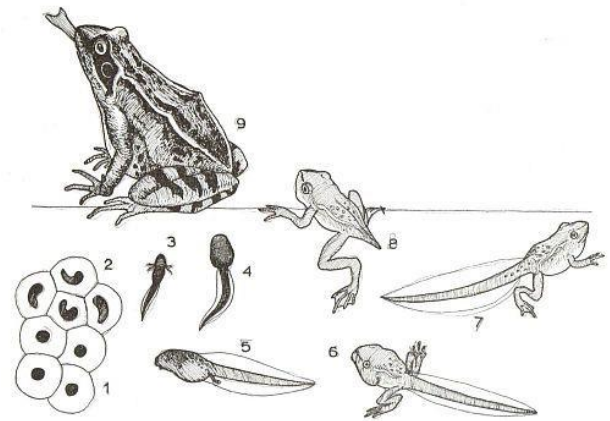

In de lente zien we in de sloten, die door en langs het bos lopen het zogenaamde kikkerdril. Al vroeg in het voorjaar ontwaken de bruine kikkers uit hun winterslaap, die ze onder water in de modder, maar ook vaak op het land in een hol of tussen plantenresten, houden. In maart en april begeven de bruine kikkermannetjes zich naar de paaiplaatsen, waar ze knorrende of klokkende geluiden voortbrengen om de wijfjes te lokken. Als zij in het water komen, worden ze onmiddellijk door het mannetje vastgegrepen. Uren, soms dagenlang kunnen die twee dan samen rondzwemmen, totdat het wijfje de eitjes gaat afzetten. Die worden dan meteen door het mannetje bevrucht. Zo worden één of twee klompen kikkerdril gevormd. Elke klomp bevat een duizendtal eitjes, die zich binnen de beschutting van de gelei ontwikkelen.

De groene kikker, die heel sterk aan het water gebonden is, komt veel later in het seizoen weer tot leven en laat dan zijn luidruchtige kwaakconcerten op de broedplaatsen horen. Het vrouwtje produceert soms 10.000 eitjes.

Binnen een paar weken komen de larven uit. Deze “dikkopjes” lijken aanvankelijk meer op visjes. Ze zwemmen door bewegingen met de staart en ze ademen door kieuwen. Eerst zijn dat uitwendige kieuwen, maar die maken snel plaats voor inwendige. Al heel gauw ontwikkelen zich de achterpoten en na een week of zeven verschijnen ook de voorpoten. Vanaf dat moment wordt de staart steeds kleiner en na 3 maanden is hij helemaal verdwenen. Ze zijn dan ook vaak hun kieuwen kwijt, zodat ze door de longen moeten ademen. De meesten verlaten dan het water van hun broedplaats. Op vochtige zomerdagen is er soms een massale uittocht van kikkertjes te zien. Ze zijn pas in hun derde levensjaar volwassen.

Sinds 1978 zijn alle kikkers wettelijk beschermd. Ze mogen niet gevangen of gedood worden en ze mogen ook niet worden verontrust. Eieren en larven zijn van deze bescherming uitgezonderd. Het is dus toegestaan om enkele kikkervisjes in een aquarium te houden, maar zodra het kikkers zijn geworden, moeten ze er uit en op een geschikte plaats buiten worden losgelaten.

Dit is het einde van mijn verhaal. Het was een heel leuke excursie. Wat is er toch veel te beleven in die wonderschone natuur.

Bep Mast Wennink

Tentoonstelling over zeldzame huisdierrassen.

Vanaf begin februari hebben we in de Koestal een tentoonstelling over de zeldzame huisdierrassen in Nederland. Dit zijn veelal landbouwhuisdieren, zoals koeien, paarden, schapen, geiten, varkens en kippen, maar ook honden, konijnen, eenden, sierduiven, de Twentse landgans en de zwarte bij.

Er bestaat een stichting van: de "Stichting Zeldzame Huisdierrassen".

Zij viert dit jaar haar 40-jarig jubileum. Wij willen hen daarmee van harte feliciteren. Het is mooi, dat zij zich voor het behoud van deze dieren inzetten, want het zou toch heel erg jammer zijn, als de van oudsher in Nederland voorkomende rassen verloren zouden gaan. Op veel schilderijen uit vervlogen tijden, staan de fraaie historische rassen afgebeeld. Al meer dan vier eeuwen bestaan deze rassen en deze dieren werden door vele schilders, waaronder beroemde, zoals Paulus Potter, Anton Mauve en Matthijs Maris, om er een paar te noemen, vereeuwigd.

Deze rassen zijn Nederlands erfgoed. Waarom zouden we wel oude gebouwen, kunstwerken, enz. beschermen en willen behouden en niet de oude huisdierrassen?

Zij staan dicht bij de oorspronkelijke, wilde diersoorten, zodat ze vaak een betere weerstand hebben tegen ziekten en beter tegen harde weersomstandigheden kunnen dan de huidige productierassen.

Het is belangrijk, dat deze eigenschappen niet verdwijnen. Er bestaat officieel sinds 1993 een genenbank, waarin zoveel mogelijk materiaal wordt opgeslagen. Dit kan zo nodig gebruikt worden om eigenschappen in rassen terug te brengen of om na rampen, zoals de ruiming tijdens uitbraken van besmettelijke veeziekten, de terugfok van zeldzame soorten mogelijk te maken.

Ze zijn ook erg interessant, om te kunnen bestuderen hoe de diverse soorten zijn ontstaan en hoe ze gedomesticeerd zijn. Gelukkig zijn er nog heel wat soorten, waaraan veel aandacht wordt geschonken en

waarmee gefokt wordt om het ras zo authentiek mogelijk te houden.

Verschillende soorten, zoals schapen, geiten en runderen worden ook gebruikt om natuurgebieden te begrazen. Zo snijdt het mes aan twee kanten.

Een oud ras, dat werd gehouden door welgestelde landheren, is de Lakenvelder. Een prachtige koe in zwart of bruin met om het middel een witte band als een laken, vandaar de naam. Je ziet ze nog op landgoederen of bij kastelen. Dat levert een fraai beeld op.

Elk jaar kiest de vereniging een dier van het jaar en voor 2016 is de keuze gevallen op de Nederlandse bonte geit. Er zijn zwartbonte en bruinbonte dieren en het is een melkgeit.

Mocht u dit erg aanspreken, dan kunt u vriend worden van deze stichting, dan kunt u aan de balie in de Koestal een formulier invullen en ondertekenen om de jaarbijdrage te laten afschrijven. De kosten zijn minimaal 20 euro en bij deze eerste keer, krijgt u dan een prachtig boek: Vorstelijk Vee, waarin heel veel fraaie schilderstukken van oude huisdierrassen staan afgebeeld. We hebben er een aantal in voorraad, die u dan meteen meekrijgt. Dat scheelt de verzendkosten.

Op 24 april heeft Nonja Remijn van de stichting een lezing gegeven. Als u dit leest is dat al geweest, maar misschien volgt er bij genoeg belangstelling nog een keer een tweede. Van harte aanbevolen.

Irene Stokdijk

Jagen

Het woord jagen roept bij ons verschillende gevoelens op. Het kan betekenen dat we ons gejaagd voelen, of dat we ons opgejaagd voelen. Ook kan het ons doen denken aan de jacht en of het jagen zelf.

Wat de jacht betreft (het jagen op wild) zijn de meningen zeer verdeeld.

Een grote groep mensen is tegen de jacht zonder meer. Een andere groep mensen denkt daar genuanceerd over. En een nog andere groep, waaronder de jagers, zijn vóór de jacht.

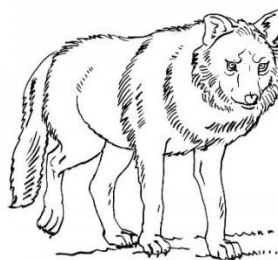
Voor al deze standpunten valt wat te zeggen. De mensen die tegen de jacht zijn, zijn meestal natuurliefhebbers en hebben iets tegen het doodmaken van dieren.

De tweede groep vindt het doodmaken van dieren niet fijn, maar zij zien er de noodzaak van in.

De derde groep, de jagers, zijn verdeeld, er zijn beheersjagers die alleen afschieten als het nodig is bij een te grote populatie van dieren in een gebied en of om zieke dieren uit hun lijden te verlossen.

Een andere groep jagers gaat jagen voor de sport. Zij vinden het buiten zijn en het jagen op wild een aangename bezigheid. Nog andere, die ik eigenlijk geen jagers wil noemen doen dit uit louter winstbejag. Zij schieten slecht en mishandelen de dieren om ze dood te maken voor de verkoop of opdrachtgever.

Denk hierbij aan die "jagers", die op zwanen moesten jagen en er een smakeloze vertoning van maakten.

Beheerjacht is noodzakelijk omdat de grote predators zoals wolven en grote katachtigen in ons land ontbreken.

Bij de plezierjacht kan je vraagtekens ??? zetten.

De winstjagers die zou je .....? .

Maar bij al dat gejaagd, zou je best wel eens kunnen vergeten dat de mens zich ook wel eens bejaagd kan voelen. Het kan een gejaagd (druk) bestaan zijn, of dat je je bedreigd voelt door andere mensen of terroristen. Dan is het goed om te weten dat er naast de politie, medicijnen en beveiligers er ook nog het Staelduinse bos bestaat. In dit bos, waar niet gejaagd word, kan je tot rust komen samen met de vogels, dieren en natuur.

P. Adriaanse

Kinderpagina Staeltje

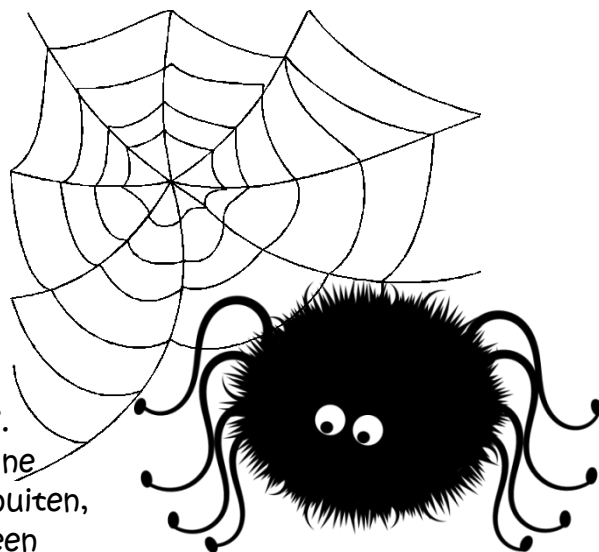

Over spinnen.....

WIELWEBBEN

Spinnen zijn er het hele jaar, maar je ziet de meeste als de herfst begint. Sommige spinnen weven een groot web in de vorm van een wiel met spaken. Dit doen ze meestal 's nachts en de volgende morgen zie je ze dan hangen tussen de struiken en bomen

Aan het achterlijf heeft de spin 'spintepels'. Dat zijn een soort knobbeltjes met heel kleine buisjes. Daardoor perst ze spinvocht naar buiten, dat in de buitenlucht direct opdroogt tot een zachte draad.

de spin vindt krekels lekker

GESPARTEL

Webben zijn voor spinnen handig om prooidieren te vangen. De spin ziet slecht, maar voelt direct iedere trilling van het web door de "signaal"draad. Die loopt vanuit het midden van het web naar haar schuilplaats. Door het gespartel van de prooi beschadigt het web. Daarom moet een spin iedere dag haar web herstellen of een nieuwe maken.

INPAKKEN

Dieren die vastzitten in het web, worstelen om los te komen. De spin laat de prooi niet ontsnappen. Ze rent er naartoe, grijpt hem vast en draait hem rond, Terwijl er uit het achterlijf een heleboel fijne draadjes komen. Ze pakt de prooi in, tot hij zich niet meer kan bewegen. Dan verlamt ze de prooi en spuit er maagsap in, zodat de prooi verteert en vloeibaar wordt. Na een poosje kan ze hem zó leegzuigen.....

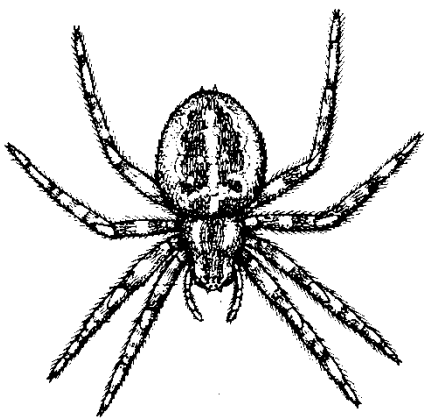

REDDINGSLIJN

Steeds als de spin naar een andere plaats loopt, maakt ze een lange draad. Die trekt ze achter zich aan en maakt hem regelmatig ergens vast.

Als ze valt, of wil vluchten, laat ze zich aan een reddingslijn zakken. Tot ze veilig op de grond terecht komt.

Vang je zelf een spin en laat je die vallen, dan maakt ze direct een reddingslijn.

ZEILDRAADJE

Als de spin van de ene tak naar de andere wil, of als ze het water wil oversteken, dan laat ze een draad naar de overkant waaien. Het kleverige uiteinde blijft wel ergens plakken.

Als de draad vast zit, dan trekt de spin de draad strak en gebruikt hem als brug!

Jonge spinnen gebruiken een draad als zeil. Ze laten zich door de wind over grote afstanden meevoeren, hangend aan een draad die door de lucht zweeft.

VALKUILEN EN STRUIKELDRADEN

Niet alle spinnen maken een web om insecten te vangen.

Je hebt er ook die op de loer gaan liggen en hun prooi bespringen. Er zijn ook spinnen die een valkuil maken om insecten erin te laten lopen.

Spinnen die struikeldraden spannen, merken hun prooi op als deze er tegenaan loopt en kunnen ze zo gemakkelijk vangen.

Voor mensen zijn spinnen zelden gevaarlijk. Er zijn maar weinig spinnen die door je huid kunnen bijten.

Je bent trouwens veel te groot als prooi voor de spin. Het gif van bijna alle spinnen is alleen dodelijk voor kleine dieren.

Springspin met gevangen vlieg

"Mmm, ik pas wel op voor de spin.."

Piekerpagina Staeltje

Spin en mug

"Ik heb acht poten", zei Spin tegen Mug.
 "Jij maar zes..." Spin keek van op haar hoge poten neer op Mug. "Ja, dat is waar", zei Mug. "Maar ik kan vliegen en jij niet".
 Ze keek spottend naar Spin. "Maar ik kan een web spinnen en jij niet." "Ja, dat is waar", zei Mug weer. "Maar ik kan zoemen en jij niet".
 Het bleef een hele tijd stil tussen Spin en Mug. Een vreemde en spannende stilte.
 Opeens zei spin: "Ik zou een web kunnen spinnen en je vangen!" "Ja, dat is waar", antwoordde Mug. "Maar ik zou je kunnen steken en je bloed opzuigen", zei ze nijdig.
 "Ik zou je kunnen opeten" zei Spin boos.

Spin en Mug zaten naast elkaar en keken recht voor zich uit. Het was windstil en de bloemen roken naar de zomer.
 Plotseling draaide Spin haar kop naar Mug toe en zei:
 "Samen kunnen wij veel, hè Mug?"
 "Ja", zei Mug en ze keek naar Spin.
 "Samen kunnen we heel veel ..."

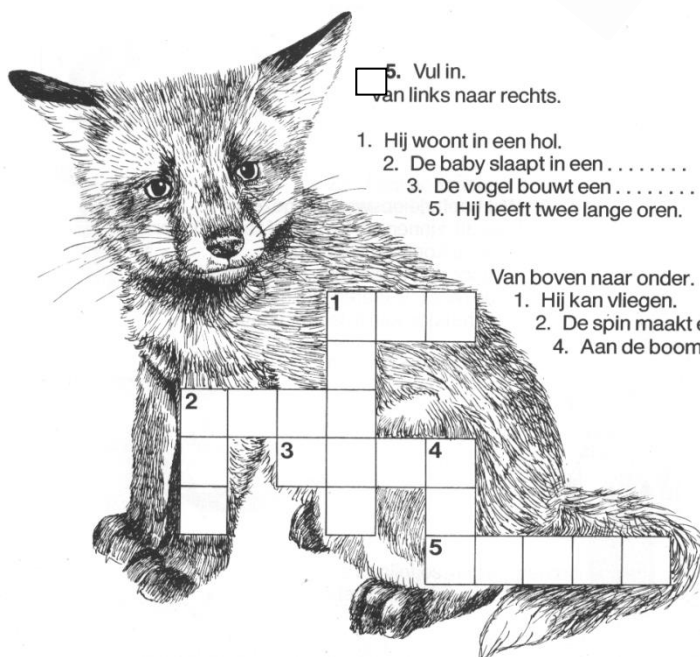
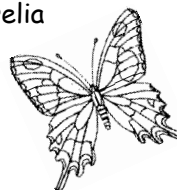
Maak een mooi eind aan dit verhaaltje.

Vlinders in de zomer

Welke vlinders heb je in de zomer in het Staelduinse Bos gevonden ?

- eikenpage
- gehakkelde aurelia
- atalanta
- koolwitje
- groentje
- kleine vos
- bruine daguil
- bonte zandoog
- boomblauwtje
- oranje zandoogje
- vuurvliinder
- .....
- .....

5. Vul in.
 van links naar rechts.

1. Hij woont in een hol.
2. De baby slaapt in een .....
3. De vogel bouwt een .....
5. Hij heeft twee lange oren.

Van boven naar onder.

1. Hij kan vliegen.
2. De spin maakt een .....
4. Aan de boom zit een .....

Hommels

Bij bijen denken mensen vaak alleen aan honingbijen. Maar Nederland telt ruim 350 soorten wilde bijen. De meesten leven solitair, maar er zijn ook enkele sociale bijensoorten, de honingbijen en de hommels.

Een nieuwe deeltentoonstelling over hommels, toont tezamen met de permanente over de honingbijen een aardig beeld van de levens van belangrijke bestuivers onder de bijen. Deze is vanaf de zomer te zien in het bezoekerscentrum.

Hommels komen in alle bestaande biotopen van Nederland voor. Zij zijn te verdelen in overwegend sociale en enkele parasitaire soorten (koekoekshommels). Net als honingbijen leven hommels in kolonies, bestaande uit een koningin en werksters. Bij de honingbijen overwintert het volk als geheel. Bij hommels overwintert, door in winterslaap te gaan, alleen de in de nazomer geboren en bevruchte koningin.

Vroeg in het voorjaar komen deze koninginnen uit hun winterslaap en starten zelfstandig een nieuw nest. Het nest wordt gemaakt van was, dat de vrouwelijke exemplaren uit speciale klieren produceren. Naar gelang er in het voorjaar meer en meer werksters worden geboren, blijft de koningin steeds langer in het nest en nemen de werksters de taken over van de koningin. Zij verzamelen stuifmeel en nectar uit bloemen, bouwen de cellen en verzorgen en voeren de larven. De koningin hoeft alleen nog maar eitjes te leggen.

Aan het einde van het seizoen, in de zomer, worden er nieuwe koninginnen en mannetjes geboren. Het einde van het nest is nabij. De jonge koninginnen gaan uitvliegen en na bevruchting door de mannetjes ergens alleen overwinteren. De rest van het volk gaat dood. De cyclus herhaalt zich het volgende voorjaar.

Elke hommelse soort heeft zijn eigen voorkeur voor zijn nestplaats. De aardhommel bijvoorbeeld kiest vaak oude muizen nesten in de grond. De boomhommel maakt vaak nesten in holle bomen of in nestkastjes waar de oude nesten van vogels nog in zitten.

De nesten variëren van 80 tot 600 exemplaren, afhankelijk van de soort. Dus veel minder dan

honingbijen, die in de zomer tot volken uitgroeien van ongeveer 30.000 leden.

Een aardhommel op een vlinderstruik

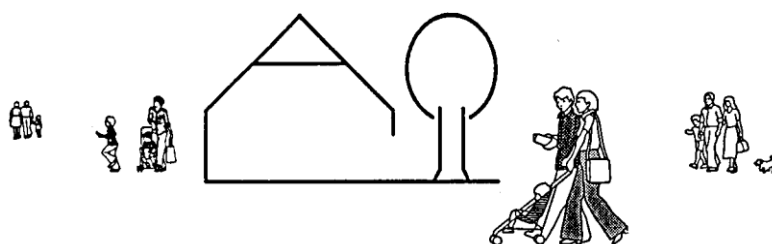
In Nederland zijn 29 hommelse soorten bekend. Hommels zijn vaak robuust gebouwd en sterk behaard. De basiskleur is meestal zwart met een bepaalde tekening. Zij kunnen bij lage temperatuur vliegen en zijn in staat hun vliegspieren los te koppelen van de vleugels om zich zelf op te warmen. Enkele bekende soorten zijn de aardhommel, zwart met twee gele banden en een wit achterlijfspunt; de steenhommel, zwart met een rode achterlijfspunt en de boomhommel zwart met een bruin borststuk en een wit achterlijfspunt. Diverse soorten variëren onder andere door een verschil in lengte van hun tong en zijn mede daardoor mede gespecialiseerd in het verkrijgen van nectar uit verschillende bloemen. Bij sommige bloemen, zoals de smeerwortel, komt het voor dat de lengte van de hommeltong te kort is. Hommels lossen dit op door een gaatje aan de zijkant van de bloem te bijten, zodat zij wel bij de nectar kunnen komen.

Hommels hebben een belangrijk economisch nut voor mensen. Er worden massaal hommelveken, vooral aardhommels, geteeld om ingezet te worden voor de bestuiving van gewassen in onder andere kassen.

Daarnaast is de biodiversiteit in de natuur gebaat bij veel aantallen en soorten bestuivers. U kan hommels en ook andere bestuivende insecten helpen door hun drachtplanten in de eigen tuin te zaaien of te planten.

Rita Hoogland

Bezoekersaantallen

9 januari 2016	Nieuwjaarsbijeenkomst	48 personen
25 januari	Teamdag Haagse Hogeschool, vergadering	16 personen
29 januari	't Startblok, Honselersdijk, WNME-GPS tocht, groep 8a	22 leerlingen en leiding
29 januari	't Startblok, Honselersdijk, WNME-GPS tocht, groep 8b	21 leerlingen en leiding
4 februari	Daltonschool, Honselersdijk, WNME-GPS tocht, groep 6/7/8	20 leerlingen en 4 leiding
7 februari	Publieksexkursie Knoppen	50 personen
26 februari	De Excursieclub op bezoek	17 personen
10 maart	Montessorischool, Naaldwijk, WNME-GPS tocht, bovenbouw 2	17 leerlingen en 6 leiding
10 maart	Montessorischool, Naaldwijk, WNME-GPS tocht, bovenbouw 3	20 leerlingen en 6 leiding
11 maart	Godfried Bomansschool , 's-Gravenzande, WNME-GPS tocht, groep 8	18 leerlingen en 2 leiding
16 maart	Prins Willem Alexanderschool, De Lier, WNME voorjaarsexcursie, groep 3	19 leerlingen en 8 leiding
17 maart	Verjaardag van Henk Mulder	34 personen
17 maart	Oud collega's van ISW Lage Woerd, excursie door Henk	14 personen
24 maart	De Driekleur Daltonlocatie, 's-Gravenzande, WNME voorjaarsexcursie, groep 3/4	28 leerlingen en 8 leiding
30 maart	Prins Willem Alexanderschool, De Lier, WNME voorjaarsexcursie, groep 4	21 leerlingen en 5 leiding
6 april	De Aventurijn, Maasdijk, WNME voorjaarsexcursie, groep 2/3	24 leerlingen en 5 leiding
8 april	De Jozefschool, Hoek van Holland, WNME voorjaarsexcursie, groep 4A	26 leerlingen en 6 leiding
10 april	Publieksexkursie Vogels	35 personen
13 april	De Nieuwe Weg, Poeldijk, WNME voorjaarsexcursie , groep 3	25 leerlingen en 8 leiding
15 april	De Aventurijn, Maasdijk, WNME voorjaarsexcursie, groep 5	27 leerlingen en 8 leiding
18 april	Teamdag Haagse Hogeschool, vergadering	16 personen
19 april	De Verburch-hof, Poeldijk, WNME-GPS tocht, groep 8	31 leerlingen en 8 leiding
19 april	Hockeyvereniging Naaldwijk , klootschieten	29 personen
20 april	Daltonschool, Honselersdijk, WNME voorjaarsexcursie, groep 3/4/5	25 leerlingen en 6 leiding
21 april	De Kameleon, Heenweg, WNME voorjaarsexcursie, groep 3	11 leerlingen en 2 leiding
24 april	Lezing over Zeldzame huisdieren	19 personen
30 april	Bijeenkomst van de familie Verbeek	53 personen

11 mei	De Goudse Waarden, Gouda, VWO 4 met de helft Franse leerlingen, een excursie in het Nederlands/Engels	37 leerlingen en 4 leiding
12 mei	De Daltonschool uit Naaldwijk, WNME-GPS tocht, groep 7/8	22 leerlingen en 2 leiding
12 mei	De Aventurijn, Maasdijk, WNME-GPS tocht, groep 7	24 leerlingen en 3 leiding
13 mei	't Startblok, Honselersdijk, WNME voorjaarsexcursie, 4a	24 leerlingen en 7 leiding
19 mei	De Nieuwe Weg, Poeldijk, WNME-GPS tocht, groep 7	23 leerlingen en 1 leiding
20 mei	De Kyckert, Wateringen, WNME-GPS tocht, groep 7	24 leerlingen en 2 leiding
20 mei	Immanuelschool, Monster, WNME-GPS tocht, groep 8	32 leerlingen en 6 leiding
27 mei	Koningin Julianaschool, De Lier, WNME-GPS tocht, groep 7	25 leerlingen en 2 leiding
27 mei	De Kameleon, Heenweg, WNME-GPS tocht, groep 7/8	18 leerlingen en 2 leiding
31 mei	Prins Mauritschool, De Lier, WNME-GPS tocht, groep 7	18 leerlingen en 1 leiding
31 mei	Ichtusschool, Monster, WNME-GPS tocht, groep 8	23 leerlingen en 1 leiding

-----
Totaal januari t/m mei 2016: 1036 personen

maanden 2015	woensdag/week	weekend	totaal 2015	totaal 2014
januari	0	466	466	668
februari	0	543	543	634
maart	0	493	493	734
april	42	274	316	522
tweede Paasdag geschat		2000	2000	2000
mei	48	382	430	383
juni	31	295	326	331
juli	89	172	261	242
augustus	68	366	434	395
september	79	646	725	518
oktober	63	1514	1577	1001
herfstvakantie	493		493	
november	0	862	862	746
december	0	435	435	319
individueel bezoek	913	8448	9361	8418
groepsbezoek			2051	1957
totaal per jaar			11412	10375

Paasspeurtocht 2016

Dit jaar hadden we een "vroeg Pasen" zoals dat heet. Een kaal bos, een beetje fris, dat is dan te verwachten. Maar de schrik sloeg ons om het hart bij het horen van de weersverwachting: storm en harde windstoten! Gelukkig hoefden we de tocht niet af te blazen, maar dat was wel op 't randje. In alle huiselijke drukte vergat ik die morgen op Facebook te kijken, waar velen de vraag stelden: "Gaat het wel door?" De zoon van één van onze vrijwilligers schoot toen te hulp en meldde daar dat iedereen gewoon welkom was.

Toch was het rustiger dan anders, geen grote drommen mensen bij de starttijd, de bezoekers kwamen geleidelijk aan. Dit jaar ontvingen we zo'n 400 betalende deelnemers, die met hun familie en vrienden een prima tocht maakten. Het bos tempert nu eenmaal elk type weer en het bleef bijna helemaal droog.

Dankzij de inzet van veel vrijwilligers kijken we terug op een geslaagde dag. Wij kijken alweer uit naar volgend jaar!

Els Keizer

Internationale excursie in het bos

Vorig jaar heeft de scholengemeenschap De Goudse Waarden uit Gouda bij ons een excursie gehad. Dit jaar kregen we weer een vraag voor een excursie van deze school. Dit betreft echter geen doorsnee excursie, het gaat om 4VWO die met een school uit Brest in Frankrijk een uitwisselingsprogramma heeft. Dan moet er dus Engels gesproken worden, de Nederlandse leerlingen vertalen dan in het Engels. Vorig jaar hebben de excursieleiders er ook de nodige energie ingestoken, Henk had een vel gemaakt met veel planten-, bomen- en dierennamen in het Nederlands en Engels. De leerlingen spreken wel Engels maar kennen deze specifieke namen natuurlijk niet. Leuk

dat je het dan dit jaar weer kunt gebruiken. Dat de school weer wilde komen beschouwen we als een compliment voor de excursieleiders, die het vorig jaar dus goed gedaan hebben. Dit jaar kwam de groep van 37 leerlingen en 4 docenten op 11 mei met een bus naar de Koestel, het was heerlijk weer. David heeft iedereen in de Koestel welkom geheten en iets over de geschiedenis van ons bos verteld in het Frans en in het Nederlands. Dit werd heel erg op prijs gesteld. Daarna is de groep in drieën gedeeld en hebben David, Henk en Karel een excursie gegeven, dit ging in het Engels en Nederlands. Na terugkomst was iedereen heel enthousiast

over hoe wij dit weer opgepakt hadden. Het was ook dit jaar een heel leuke ervaring, weer eens iets anders. Wel een pluim voor de 3 excursieleiders die het zo goed gedaan

hebben. Wie weet komt er volgend jaar weer een vervolg op.

Diek van Drongelen.

Activiteiten 2016

zondag 25 september	Herfstwandeling *)	14:00 uur
maandag 17 oktober		
t/m	Extra open in Herfstvakantie	13:00 - 16:00 uur
vrijdag 21 oktober		
zondag 18 december	Midwinterwandeling *)	13:30 uur
	Midwinterhoornblazen	14:00 - 15:30 uur

*) Alle excursies starten vanaf d'Oude Koestal.
Deelname aan excursies is gratis, maar een gift na afloop wordt zeer op prijs gesteld.

Aanmelden bij Fam. v.Drongelen, tel. 0174 - 631 427,
of per e-mail: aatendiek@gmail.com
b.g.g. mevr. A. Storm: annekestorm@gmail.com

Tentoonstellingen 2016 - 2017

februari - zomer
herfst - winter
voorjaar 2017

Wisseltentoonstelling "Zeldzame boerderijdieren"
Wisseltentoonstelling "Foto-tentoonstelling"
Wisseltentoonstelling "De Strandwandeling"

Spreekwoorden en gezegden

Wij ontvingen een plaatje met daarbij de mededeling dat er in dat plaatje heel wat spreekwoorden en gezegden verborgen zijn. Helaas hebben we niet er bij gekregen welke dat zijn.

Daarom vragen we je hulp:

Zoek de spreekwoorden en gezegden op en stuur ze via de mail naar de redactie.

In het volgende nummer hopen we dan een lijst te geven met alles wat er gevonden is.

Zorgen over de zeewering

In het begin van de 19^e eeuw waren de duinen langs de Hollandse kust ernstig in verval. Daarom stuurde de gouverneur van Zuid-Holland de burgemeesters van de kustgemeenten op 30 oktober 1827 een vragenlijst over de toestand van de zeeduinen. Burgemeester J.P. de Fremery van de gemeente 's-Gravenzande stuurde hem na onderzoek een uitgebreid antwoord toe. Zijn rapportage kan in grote lijnen als volgt worden samengevat.

Gebruik van de duinen

De nog wild liggende duinen in deze gemeente worden verhuurd of gebruikt voor het weiden van vee, met uitzondering van de zeeduinen waarover het bestuur van het Hoogheemraadschap van Delfland toezicht heeft. Deze wilde duingronden leveren geen voordeel op behalve een klein stuk dat soms geweid en soms gehooïd wordt. Een paar jaar geleden is een kleine vlakte midden in het duin van de dienst van de Domeinen twee jaar lang voor het telen van vroege aardappelen, zogenaamde "stoelematters", gebruikt. Deze aardappels zijn redelijk goed gegroeid, maar door de natheid van de grond in de winter en de grote afgelegenheid en de daardoor ontstane grote kosten van deze teelt is deze teelt niet haalbaar. Het vee wordt om de straffen van de Delflandse keuren te ontgaan van de directe zeewering afgehouden.

Konijnen

In de gemeente zijn geen duinen zonder begroeiing, behalve een paar aan de Hoek van Holland waarin het konijn door de geregelde aan- en afstuiving niet kan leven. Sinds de soldaten van de Franse garnizoenen, die voornamelijk in 's-Gravenzande gelegerd waren, door aanhoudend stropen vooral in de jaren 1796/1797 de konijnen bijna geheel uitgeroeïd hadden, zijn er behalve op de Staelduinen, nog bijzonder weinig konijnen in de duinen. Er worden geen speciale maatregelen genomen tot uitroeïing van deze dieren. In de Staelduinen wordt de konijnenstand juist sterk bevorderd o.a. voor de verkoop. Vooral de afgelopen jaren waren

de konijnen daar in grote aantallen aanwezig waardoor ze nog meer schade dan in andere jaren aan de landbouw hebben toegebracht. Door het overlopen vanuit het Staelduin waren er ook veel konijnen in de duinen bij de Hil. Van de Staelduinen af werden ze op meer dan 190 roeden (ongeveer 700 meter) afstand hemelsbreed gezien, maar deze konijnen schijnen daarvandaan praktisch niet naar de zeewering te lopen.

Konijn

Foto Wikimedia Commons (Paulo Costa)

De duinbeplanting

De helmbeplanting van de duinen lijkt voldoende, aan de Hoek van Holland neemt de helm tegenwoordig vanzelf sterk toe. Op de Staelduinen worden, voor rekening van de eigenaar, alle kale plekken tegen de verstuiving met stro beplant. Door het bestuur van de Nieuwlandse Polder is nu 23 jaar geleden voor rekening van de gebruikers van buiten de Nieuwlandse dijk gelegen landerijen, tegen overstuiving op enige afstand van de zee een dijk van zand aangelegd. Deze dijk werd hoofdzakelijk met riet beplant en heeft nu al een flinke hoogte en zwaarte bereikt. Het hiervoor benodigde riet wordt op het buitendijkse gorzenland gesneden.

De zeewering

Bij iedere zware storm, vooral met springvloed als de wind op het strand staat, neemt de zeewering sterk af. Vooral op die plaatsen waar maar een enkele rij duinen over is, zou het wenselijk zijn om daartegenaan zand te

storten zodat een flauwe helling ontstaat. Daardoor zal de strobeplanting van de duintoppen bij het instorten van het duin niet meer verloren gaan. Zo heb ik de dag na de storm in de nacht van 31 oktober op 1 november 1827 op meer dan één plaats van het strand een ruimte van 86 palm (bijna 9 m) gemeten tussen de steil afgeslagen zeewering en de dichtst daarbij gepote rij stro. Ten zuiden van de stenen hoofden en ten zuiden van het voormalig, nu verzwoegen Eendengat, dicht bij het rijslag van de Kaapwoning, van ouds Helmstein geheten, wordt er veel minder stro geplant. Mogelijk komt dat omdat de duingrond daar hoger gelegen is hoewel de zeewering daar smal is.

Bovendien heeft het verlies van zand door instorting van de hogere zeeweringsduinen als nadeel dat daardoor de zandbanken in de mond van de Maas sterk schijnen te groeien. De zee dicht bij het strand wordt nu veel dieper. Van de vier zandbanken die vroeger voor het strand lagen, zijn er nu bij laag water nog maar twee zichtbaar. Er is nu een ook een andere stroming langs de kust ontstaan waardoor de strandvonderij die voorheen op ons strand veel groter was nu van veel minder belang is. Er vindt op ons strand nu nog maar zelden een schipbreuk plaats.

Kustafslag,

Kaartboek van Kruikius (1712) met daarop aangegeven de kustafslag van de zeewering. In ruim 50 jaar is de hele zeewering en een stuk van de Bank weggeslagen (zie jaartal 1765 schuin boven Arentsduin).

Er wordt tegen de zeewering aan de zeezijde alleen maar stro aangeplant waarschijnlijk omdat er schaarste aan helm is. Om stuifzand op te vangen, zijn in de gaten die door stormen zijn ontstaan met gunstig gevolg takkenschermen of rietschuttingen geplaatst.

Tot een jaar of 33 geleden, toen begonnen is met het leggen van de stenen hoofden, was men gewend om het strand geregeld te eggen zodat het zand tegen het duin op kon stuiven.

Het afslag van het strand

Het strand zou ongeveer veertig jaar geleden nog ruim 45 roeden (ongeveer 190 meter) breed geweest zijn. Tot circa 10 jaar geleden stond er bij de voormalige Hompelsduinen, ten zuiden van de Spanjaardsduinen, aan de Hoek van Holland nog een mast van een schip, die de "watermast" genoemd werd, waarin honderden wandelaars hun naam hadden gesneden. De grond was daar begroeid, nu zeilt daar door de kustafslag bij een gewone vloed gemakkelijk een bomschuit overheen en het is daar nu zelfs zo diep dat er af en toe een tweemaster overheen zeilt (in die tijd was de nieuwe Waterweg nog niet gegraven en behoorde het natuurgebied De Beer, de punt van het eiland Rozenburg, nog tot het grondgebied van 's-Gravensande).

Omstreeks 1783 was er een militaire kustbatterij op een vlakte boven op het duin achter de Kaapwoning die door afslag nu helemaal verdwenen is. Aan de achterkant van de zeewering ter hoogte van de boerderij Jagtlust (aan het eind van de Nieuwlandse dijk) stond ongeveer 40 jaar geleden nog een paal waarop stond dat de grond 60/70 roeden (ongeveer 260 meter) zeewaarts aan de eigenaars van de daarbij liggende weide toebehoorde. Deze paal is door duinafslag een paar keer landinwaarts verzet en is 1825 weggespoeld.

Verder had de heer F.H. Dingemans ongeveer 38 jaar geleden nog een vinkenbaan in de Bank ter hoogte van de hoeve Jagtlust, van ouds Reigersberg genoemd, dicht bij de zuidwestelijke punt van de Noordlandse dijk. Deze vinkenbaan (waar in het najaar trekvogels werden gevangen voor consumptie) lag ongeveer 50 meter zeewaarts vanaf de Noordlandse dijk en ligt nu reeds in zee.

Vanaf de Zanddijk achter het Wilthof, een tuinderij aan de Monsterse weg (nabij het huidige slag Arentsduin), bedroeg de afstand tot het strand vroeger ten minste een kwartier lopen, dat vertelde mij iemand die in 1826 in de ouderdom van 92 jaar is overleden. Deze

persoon wist dat er achter het Wilthof nog een tuinderij met een zeer goed huis en mooie vruchtbomen geweest was, waarvan de grond nu bijna geheel door de zee is verzwolgen. Tenslotte is in februari 1825 de schuur van de strandvonders aan de Hoek van Holland weggespoeld. Deze stond ongeveer 8 meter

van het strand af in het duin en nu spoelt elke hoge vloed over die plek. Burgemeester De Fremery spreekt tot besluit zijn ernstige zorg uit over de toestand van de duinen. Naar zijn mening moeten er zo spoedig mogelijk maatregelen worden genomen.

Jan Dahmeijer

Zijn bonte vliegenvangers agressief?

Op onze kampeerplek Brabant hangt een nestkast, die in gebruik is door een paartje bonte vliegenvangers. We kunnen aan het gedrag niet duidelijk zien of er gebroed wordt of niet. We vermoeden van wel, want we zien het vrouwtje slechts af en toe uit de nestkast komen.

Het mannetje zit de hele dag in de buurt van de nestkast; hij fluit wat en verandert regelmatig van takje om op te zitten en hij houdt zorgvuldig de wacht.

Er landt een dikke duif in de buurt van de nestkast en dat is voor het mannetje een signaal om zich eens flink te laten gelden. Met een heleboel misbaar zet hij de achtervolging van de duif in. Deze slaat op de vlucht met direct er achteraan een "scheldend" vliegenvangermannetje.

Een poosje later sjuwt er over het veldje een eekhoorn. Dat had hij beter niet kunnen doen, want opnieuw gaat het vliegenvangermannetje over tot de aanval. Op zich een wonderlijk gezicht om een eekhoorn achtervolgd te zien worden door een vogeltje, dat iets groter is dan een mus. Ik moet zeggen dat het wel van een flinke portie lef getuigt om binnen een paar uur dieren weg te jagen, die een forse maat groter zijn dan jezelf. Waarschijnlijk zal het nest al uitgevlozen zijn als u dit blad onder ogen krijgt, maar voor ons was het in elk geval een leerzame ervaring: het maakt niet uit hoe groot je bent. Je kunt op iets veel groters altijd indruk maken.

Gerrit Keizer

Zeldzame huisdieren, een selectie uit de rundveerassen

Er zijn in Nederland een zevental oude runderrassen, die nog worden herkend. De geschiedenis van deze runderrassen wordt kort, maar krachtig weergegeven door de Stichting Zeldzame Huisdieren:

De koeien die wij kennen stammen af van het oerrund (*Bos primigenius*). Het oerrund (ook wel oeros genoemd) is nu uitgestorven. Het was donker- tot zwartbruin en veel groter dan onze koeien. Ongeveer 9000 jaar geleden gingen mensen in het Midden-Oosten de oerrunderen als huisdier houden omdat ze graag een vleesvoorraad voorhanden hadden. Al snel ontdekte de mens dat runderen voor meer dingen nuttig zijn. Zo werden ze later ook gebruikt als trekdier en van de melk werden producten zoals kaas en boter gemaakt.

In steeds meer landen werd het rund een boerderijdier. Op den duur zijn de koeien in al die verschillende streken er anders uit gaan zien. Er ontstond een grote verscheidenheid in kleur en aftekening. Maar ook het doel waarvoor ze gebruikt werden, zorgde voor verschillende typen koeien. In de 19e eeuw ging men van rassen spreken. Men noemde dieren die dezelfde uiterlijke kenmerken hadden een ras.

In Nederland werd in 1874, het Nederlandsche Rundvee Stamboek (N.R.S) opgericht. In 1879 werd het Friesche Rundvee-Stamboek (F.R.S) opgericht. In deze stamboeken konden drie hoofdgroepen onderscheiden worden: het zwartbont vee, het roodbont Maas-Rijn-IJsselvee (MRIJ) en het blaarkoppenvee. In 1975 bestond de Nederlandse rundveestapel uit 2.200.000 dieren. Daarvan was 71% Fries-Hollands vee, 28% Maas-Rijn-IJsselvee en

1% Groninger blaarkop.

Deze drie rassen werden tot het dubbeldoel- of melk-vleestype gerekend, dat wil zeggen dat ze voor zowel melk als vlees werden gehouden. De beveleedheid was bij blaarkoppen en MRIJ-vee het sterkst ontwikkeld. Na 1970 werd de Nederlandse rundveestapel steeds vaker met Holstein Friesian vee gekruist. Dat noemen we de Holsteinisering van ons rundvee.

Een van de bekendste rassen is de Lakenvelder:

Het Lakenvelderrund kenmerkt zich door een witte band (het zogenaamde laken) rond de middenhand van het rund, dus tussen schouder en heup. De voor- en achterhand zijn zwart of rood van kleur. Er mogen geen witte aftekeningen voor komen aan kop en ledematen. De Lakenvelder is een fijn gebouwd rund. Veelal ook kleiner van stuk dan de andere Nederlandse veerassen. De dieren hebben een sprekende kop met vluchtige horens, een dunne huid met een fijne beharing en een gepigmenteerde tong. Ze worden vooral gehouden als zoekkoeien en voor de vleesproductie. De Lakenvelder is een zeer oud Nederlands runderras. In de Middeleeuwen werden ze reeds op schilderijen vastgelegd, wat later ook in boeken en andere geschriften. Omdat ze vroeger voornamelijk in het bezit waren van de adel kregen ze de benaming kasteel- of parkrund.

In de dertiger jaren van deze eeuw ging de economie in de Nederlandse rundveehouderij een grotere rol spelen en kon de Lakenvelder

qua melkproductie niet meer zo goed mee. De Rundveeverordening van 1950 bepaalde dat er slechts stieren van erkende rassen werden goedgekeurd voor de fokkerij. Dit betekende bijna het einde van het Lakenvelderras.

In 1976 waren er nog slechts 500 Lakenvelders, waarvan er maar 100 de juiste kleurtekening hadden. De Fokkersclub Lakenvelders en de daaruit voortgekomen Vereniging Lakenvelder Runderen hebben er voor gezorgd dat er nu een stamboek is, waarin zo'n 900 runderen zijn geregistreerd.

Een ander ras, dat door zijn kleur nogal opvalt is het Brandrood Rund.

Brandrode runderen zijn egaal diep donkerrood of bruinrood van kleur met witte aftekeningen: een witte kol, een witte buik, witte staartpunt en witte sokken. Op sommige plaatsen van het lichaam, met name aan de kop en de poten neigt de kleur meer naar zwartachtig rood. Vanwege deze geblakerde kleur is de naam "brandrood" ontstaan.

Brandrode runderen zijn middelgroot. Het zijn rustige en vriendelijke dieren voor elkaar en voor de mensen, wat hen goed hanteerbaar maakt. Ze zijn goed bestand tegen voederovergangen en wisselende weersomstandigheden. Het Brandrode Rund is sterk en sober, kan zich goed aanpassen en blijkt redelijk winterhard. Daardoor kunnen ze het hele jaar door buiten verblijven. De dieren zijn vruchtbaar, kalven gemakkelijk en bezitten goede moedereigenschappen. In natuurgebieden gehouden Brandroden zogen hun eigen kalveren. Er zijn echter ook enkele

veehouderijen waar de Brandroden als melkvee gehouden worden.

Het Brandrode Rund behoort tot het Maas-Rijn-IJssel veetype, vaak kortweg MRIJ genoemd. Al vanaf het begin van de twintigste eeuw werd er in het rivierengebied gefokt met de daar voorkomende sobere, sterke, makke en gelijkmatige koeien. Door hun uitgesproken dubbeldoel-eigenschappen speelden vooral de donkerrode dieren een bepalende rol in de roodbonte MRIJ-fokkerij. Door specialisatie en melkproductie verdwenen in de jaren 70 echter veel typische MRIJ-kenmerken. Teruglopende aantallen, genetische versmalling en de Mond- en Klauwzeer uitbraak in 2001 brachten het MRIJ-ras ernstige slagen toe.

Het Brandrode Rund wordt nu als een apart rundveeras onderscheiden. Door hun robuustheid en weerstand tegen ziekten hebben Brandrode Runderen een lange levensduur, wat hen ook geschikt maakt voor natuurbegrazing. Inmiddels hebben de Brandrode Runderen een eigen stamboek en hebben zowel cultuurhistorische organisaties, professionele als hobbyboeren de handen ineen geslagen om het ras van de ondergang te redden. Via onderzoek en fokmodellen wordt gewerkt aan instandhouding van het ras en verbreding van de bloedvoering.

In het gebruik is de Brandrode een meerdoelkoe, die door haar sobere graasgedrag, melk- en vleeskwiteit zowel voor natuurbegrazing als melkwinning wordt ingezet.

Gegevens overgenomen uit de website van de Stichting Zeldzame Huisdieren (<http://szh.nl/>)

Zomaar wat foto's

De penningmeester en de ledenadministratie zijn samen gezellig de betalingen aan het verwerken. Ieder is bezig op een computer en zo gaat het lekker snel

De tentoonstelling over zeldzame huisdieren is weer bijzonder informatief. Er is veel te zien en er is ook een miniatuur boerderij speciaal voor de expositie gemaakt door de leden van de tentoonstellingscommissie

En tot slot nog een plaatje van een hommelm.
Deze hommelm zit op een braamstruik en zorgt hopelijk voor heerlijke bramen in het najaar

Oplossing puzzel piekerpagina
Van links naar rechts   Van boven naar beneden

1. Vos	1. Vogel
2. Wieg	2. Web
3. Nest	4. Tak
5. Konijn	

Informatiepagina "VRIENDEN VAN HET STAELDUINSE BOS"

BESTUUR

Voorzitter	G. Keizer
Secretaris	C.D. Hendriks
Penningmeester	R. van Scherpenzeel
Algemeen leden	M. Aalbrecht D. van Drongelen-Sevenhuijsen J.M. Storm-Paalvast L. Veenstra

---

Bezoekerscentrum d'Oude Koestal in het Staelduinse Bos
Peppellaan 4, 2691 ND 's-Gravenzande 0174-417 351

Internet www.hetstaelduinsebos.nl
www.facebook.com/hetstaelduinsebos

Alg. informatie en afspraken groepen D. van Drongelen 0174-631 427
of e-mail naar aatendiek@gmail.com

Correspondentieadres C.D. Hendriks, v. Houtenstraat 2, 2672 DP Naaldwijk
Redactieadres G. en E. Keizer, Riemtale 2, 3155 ND Maasland 010-5925 298
Ledenadministratie M. en E. Keizer, Riemtale 2, 3155 ND Maasland 010-5925 298
E-mail staelduinsebos@hotmail.com

U steunt ons vanaf minimaal € 7,50 per jaar, extra giften hierbij zijn zeer welkom.
Het lidmaatschap loopt van 1 januari t/m 31 december. Als u lid wordt na 1 oktober bent u automatisch lid voor het volgende jaar. Opzeggen kan per e-mail of schriftelijk voor 1 november, anders loopt het lidmaatschap automatisch door in het volgend kalenderjaar.

Bankrelatie IBAN: NL02 ABNA 0476 891 809 BIC: ABNA NL2A
t.n.v. ver. Vrienden van het Staelduinse Bos Honselersdijk

De Belastingdienst heeft de vereniging aangewezen als Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI).
Schenken, giften en nalatenschappen zijn voor u fiscaal aftrekbaar en de vereniging heeft geen belasting te betalen over het binnengekomen bedrag.

Alle informatie vindt u op onze website bij www.hetstaelduinsebos.nl/contact.html#ANBI
RSIN/Fiscaal nummer ANBI: 8137.44.519 K.v.K.no. 40397221

Eigenaar van het bos Stichting Het Zuid-Hollands Landschap
Oude Delft 116, 2611 CG Delft 010-272 2222
www.zuidhollandslandschap.nl e-mail: info@zhl.nl

**Beheerder
Staelduinse Bos** F. Spreen, Peppellaan 2, 2691 NG, 's-Gravenzande
(kantoor bos 06-5177 3176)

**Regiokantoor
Kuststreek** Monsterseweg 162, 2553 RM Den Haag 070-397 4981
e-mail: regio-kuststreek@zhl.nl

Rooster zittingsperioden bestuur	gekozen
1. G. Keizer	11-07-2009
2. C.D. Hendriks	11-07-2009
3. D. van Drongelen-Sevenhuijsen	26-06-2010
4. R. van Scherpenzeel	30-06-2012
5. M. Aalbrecht	06-07-2013
6. J.M. Storm-Paalvast	06-07-2013
7. L. Veenstra	11-07-2015

ISSN – 0920 - 2277

Staeltje Natuur

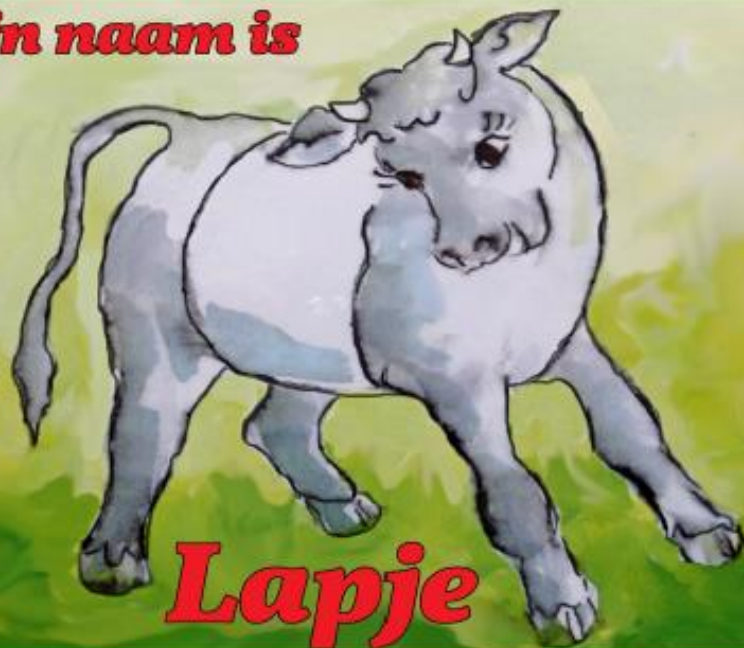

Stichting: ZELDZAME HUISDIEREN

ZELDZAME HUISDIEREN

Zoals ze van oudsher op de boerderij gebruikt werden
van 4 februari tot half september 2016

Mijn naam is

Lapje

Bezoekerscentrum d'Oude Koestal, Staelduinse Bos, 's-Gravenzande

Open: zaterdag 13-16 u en zondag 11-16 u april t/m oktober ook woensdag 13-17 u

☎ 0174 - 417 351

✉ staelduinsebos@hotmail.com

🌐 www.hetstaelduinsebos.nl

Vereniging Vrienden van het Staelduinse Bos

